

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ИНСОНПАРАВАРЛАШТИРИШ
ТАМОЙИЛИ<https://doi.org/10.5281/zenodo.7830714>

Каримова Феруза Зокировна

Oriental universiteti magistranti

Аннотация ўзбек тилида: Ушбу мақолада мактабгача таълим тизимида инновацион технологиялар, инсонпарварлаштириш зоялари, болалар фаоллиги, инсонпарварлик педагогикаси ҳақида сўз боради. Шунингдек машғулотларда болалар таълимига инсонпарварлик технологиялари орқали муносабатда бўлиш юқори самарадорликни таъмин этувчи восита ва метод эканлиги ҳақида қатор мазмунли фикрлар баён этилган.

Аннотация рус тилида

Аннотация инглиз тилида: *Калит сўзлар:* таълим, мактабгача, бошланғич, инсонпарварлик, технология, инновацион, метод, восита, фаоллик, педагогика.

Узлуксиз таълим тизимининг боскичлари бўлган ва пойдеворини ташкил қилувчи мактабгача таълим билан унга энг яқин унинг давоми бўлган бошланғич таълим ҳозирги тизимининг сифати самарадорлигини белгилашда асосий ўринни эгаллайди. Шу муносабат билан мактабгача ва бошланғич таълим талаблар даражасида бўлиши жиддий аҳамиятга эга. Бунда орасидаги узвийлик узлуксизлик тегишли илмий-методик педагогик-психологик асосларга мувофиқ равишда ўзаро мутаносиб бўлиши зарур.

Таълим соҳасидаги узвийлик тамойили таълим мазмунининг узлуксиз таълим тизими боскичлари, улардаги таълим жараёнининг ҳар бир давлари буйича муайян изчилликда ва мақсадга мувофиқ таксимланиши, узилишларга ҳамда ортикча такрорлашларга йўл қўймаслик, ўқув материали ҳажмини оддийдан мураккабга томон йуналишда тўлдириб, кенгайтириб чуқурлаштириб боришни таъминлашдан иборат илмий-педагогик ва методик масалаларни ҳал қилиб боришни назарда тутди.

Шу билан бирга узвийлик таълим технологияларидан фойдаланиш билан ҳам боғлиқ бўлиб, шу йўналишдаги инновацион ёндашувлардан бири сифатида мактабгача ва бошланғич таълимда тарбияланувчи-ўқувчилар фаоллигини оширишга инновацион ёндашишни таъминлаш бўйича илмий таҳлил ва кузатишларимизнинг фаоллигини айрим натижаларини баён этамиз.

Мактабгача таълимда табиат билан танишув, бошланғич таълимда эса "Атрофимиздаги олам" ҳамда табиатшунослик машғулотлари мазмун ва моҳияти жиҳатидан умумий мақсадга эга бўлиб, уларни олиб боришда таълим-тарбиявий мақсадларни болаларнинг ёш психологик хусусиятларига мувофиқ равишда амалга ошириб бориш тамойилига асосланилади.

Ушбу машғуллар сифати ва самарадорлигининг энг асосий кўрсаткичи тарбияланувчи-ўқувчиларнинг фаолликлари даражаси билан бевосита боғлиқ эканлигини ҳисобга олган ҳолда улар фаоллигини оширишга қаратилган инновацион технологиялардан айримларини узвийликда кўриб чиқамиз.

Таълим соҳасидаги инновацион технологиялар XX аср бошида таълим жараёнини инсонпарварлаштириш ғояси асосида келиб чиккан. Бунда ўқувчининг ўз хоҳиш-истагига қараб, қизиқишларини қондириш, ҳар бир болани ҳурмат қилиш, севиш, унинг шахси ривожланиши учун барча шарт- шароитларни яратиш, ўқувчи шахси таълим-тарбия жараёнининг марказида бўлиши масалаларига эътибор қаратилади.

Шу даврда бола шахсига йўналтирилган таълим вужудга келиб, инсонпарварлаштириш педагогикаси номи билан юритила бошланди. Унинг бош ғояси ёки концепцияси ўқувчи шахсини ҳимоя қилиш, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ички имкониятларини очиш ва ривожланиши учун ижодий муҳит яратиш бериш ҳисобланади.

Инсонпарварлаштириш педагогикаси шахсга йўналтирилган таълимдир. Инсонпарварлик педагогикаси ўз тарихига эга бўлиб, унга асос солган ва унинг асосчиларидан бири АҚШлик гуманист олим К.Роджерс (1902-1987) ҳисобланади. Инсонпарварлик педагогикасини инновацион педагогика деб ҳам таърифланади. Унинг асосий моҳияти авторитар педагогикадан воз кечиш, ҳамкорлик ва ҳамижодкорлик педагогикасига ўтиш жараёнидан иборат.

Инновацион педагогика бир катор илмий назариялар тизими бўлиб, уларнинг асосий йўналиши тарбияланувчиларнинг ўқув-тарбия жараёнининг фаол, онгли, тенг ҳуқуқли, ўз ички имкониятларига суянган иштирокчиси бўлишини таъминлашга қаратилганлиги билан характерланади. Инновацион педагогиканинг амалий йўналиши педагогларнинг инновацион фаолиятига асосланади.

Инновацион фаолият педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи олға бошловчи, таракқий эттирувчи, замон билан қадам ташлашга ёрдам берувчи жараён дир. Инновацион фаолият узлуксиз равишда янгиликлар билан ишлашдан иборат бўлиб, у узок вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради.

Инновацион фаолият педагогнинг ўз фаолиятидан қониқмаслигидан келиб чиқади. Унинг у ёки бу педагогик вазифани ҳал қилишда қандайдир тўсиққа дуч келиши ва уни муваффақиятли ҳал этишга интилиши асосида юзага келади. Инновацион фаолият янги ғояни излашдан бошланади. Инновацион фаолият педагогнинг муваффақиятини белгиловчи асосий фаолият бўлиб, бу унинг шахсий касбий, педагогик, методик маҳоратини муайян янгилик киритиш асосида ўзгартириш, қайта қуриш демак дир.

Юқорида айтилган таълимни инсонпарварлаштириш, бола шахсига йўналтирилган таълим, инновацион педагогика ва инновацион фаолиятнинг бош мақсади тарбияланувчиларнинг фаоллигини ошириш орқали таълим сифати ва

самарадорлигини оширишга қаратилган. Шунга мувофиқ мактабгача ҳамда бошланғич таълимда табиатни ўрганиш машғулотларининг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлашга асосланган инновацион ёндашувлар ҳозирда интерфаол таълим, дидактик ўйинлар, сахналаштирилган кўринишлар, ўйин-мусобақалар, ролли ўйинлар, тест синови, саёҳат, ким ошди савдоси, бевосита кузатиш, экскурсиялар, халқ ривоятлари, об-хаво даракчилари, зинама-зина, саралаш усуллари, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва бошқаларни ўз ичига олади. Бу усуллардан амалда фойдаланишда аввало улардан машғулотнинг мақсадига ҳамда болаларнинг ёшига ва тайёрлик даражасига мувофиқларини тўғри танлаш зарур. Буни маълум ёшдаги болалар гуруҳининг муайян турдаги инновацион машғулотда иштирок этиш учун тайёрлигини тахминлаш деб аташ мумкин.

Интерфаол таълим усуллари жуда кўп турли бўлиб, мактабгача таълимда улардан кенг фойдаланиш имкониятлари мавжуд. Масалан, катта ва тайёрлов гуруҳларида болаларга расмлар, карточкалар тарқатиш ва улардаги тасвирларни турларга ажратиш бўйича янги билим берадиган ҳамда қизиқарли машғулотлар ташкил қилиш мумкин. Булар: ўсимликлар дарахтлар, гуллар, ўтлар, сабзавотлар, мевалар ва ш. к.; жониворлар кушлар, балиқлар, хашаротлар, уй хайвонлари, ёввойи хайвонлар ва ш. к.; предметлар- мебеллар, ошхона асбоблари, ўқув куроллари, спорт анжомлари ва ш. к.; транспорт автомобиллар, самолётлар, поездлар, кемалар, хаво шари ва ш. к. бўлиши мумкин.

Шунингдек, интерфаол машғулотларда болаларнинг ҳамкорликда ишлаши, бир-бирлари билан мулоқотга киришиши, кичик гуруҳларда ишлаб топшириқлар бажариши каби усуллар албатта ижобий натижалар беради. Масалан, кичик гуруҳларга бўлиш жараёнининг ўзи болаларда муайян билим, кўникмаларни шакллантириш имкониятини беради. Бунда тегишли ёш гуруҳларида рангли қоғозчалар, геометрик шакллар; ҳар турли предметлар ёки уларнинг тасвирлари кўринишлардаги барглари, гуллари, уруғлари, данаклари, мевалари; озик-ўсимликларнинг турлари; кийим-кечаклар: турли касбларга тегишли асбоб- ускуналар ва ш. к. дан фойдаланиш болаларнинг улар ҳақидаги билимларини оширишга хизмат қилади. Ушбу билимларни бошланғич синфларда ривожлантириб борилади.

Юқорида айtilган дидактик ўйинлар, сахналаштирилган кўринишлар кейин мусобақалар, ролли ўйинлар, тест синови, саёҳат, ким ошди савдоси, бевосита кузатиш, экскурсиялар ва бошқа усуллардан, шу билан бирга, ахборот-коммуникацион технологиялардан ҳам болаларнинг ёши, мавжуд билимлари даражасига мос мазмун ва методларда фойдаланиш мактабгача ҳамда бошланғич таълимнинг узвийлигини таъминлаш билан бирга, таълим сифати ва самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, мактабгача ва бошланғич тарбияланувчи-ўқувчилар фаоллигини оширишга қаратилган инновацион таълимда технологияларнинг узвийлигини таъминлаш узлуксиз таълим тизимининг замонавий даражада

ривожланиши учун жиддий ахамиятга эга бўлиб, бу масалаларни илмий-методик ва педагогик-психологик жиҳатлардан ўз вақтида ҳал қилиб бориш талаб қилинади.